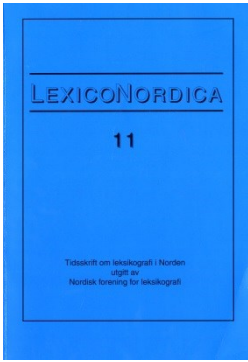

LexicoNordica

Forfatter:	Ingmar Söhrman	
Anmeldt værk:	Dan Nosell. 2001. <i>Norstedts svensk-katalanska ordbok (Diccionari Suec-Catalá)</i> . Norstedts Akademiska Förlag. Og Dan Nosell. 1994. <i>Norstedts katalansk-svenska ordbok (Diccionari catalá-suec)</i> . Norstedts Akademiska Förlag.	
Kilde:	LexicoNordica 11, 2004, s. 327-332	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ingmar Söhrman

Dan Nosell, *Norstedts svensk-katalanska ordbok (Diccionari Suec-Català)*, Barcelona 2001, Enclopèdia catalana/ Norstedts Ordbok, ISBN 91-7227-300-3, 809 ss. och *Norstedts katalansk-svenska ordbok (Diccionari català-suec)*, Barcelona, 1994 (1^a rättade omtryckningen 1996), ISBN 91-7227-285-6, 657 ss.

Anm. Ordböckerna är gjorda både för svenska och katalanska läsare. För att lösa den språkliga samproduktionen har omslagen helt gjorts på katalanska, det katalansk-svenska gult och de svensk-katalanska blått, men sedan har det svenska förlaget satt på svenska pappersomslag i brunt och blått med svensk text. I det följande skall jag jämföra och diskutera ordböckerna med tanke på användare, urval och presentation av de förekommande lexem.

Vem är ordböckerna skrivna för?

För första gången någonsin har nu publicerats en relativt omfattande svensk-katalansk (S-K) och en katalansk-svensk (K-S) ordbok. Den är skriven till fromma för svenskar som studerar katalanska, eller arbetar i eller ofta besöker någon av de tre katalansktalande autonoma regionerna i Spanien (Balearerna, Katalonien och Valencia). Ordböckerna torde också vara till glädje för svenskspråkiga med intressen i eller för den katalansktalande befolkningen i Perpignantrakten i Frankrike eller Andorra, där katalanska är officiellt språk. Det katalansktalande området är större än vad många svenskar tror. Det talas t.o.m. katalanska i staden Alghero på Sardinien, som utgör en sista rest av det vidsträckta katalanska väldet under medeltiden.

Det är inte bara svenskspråkiga med intresse för katalanska och för områdena där detta språk talas som har ett behov av dessa ordböcker. Lexikonen är mycket efterlängttade av den ganska stora grupp studenter i Barcelona som studerar svenska. Denna har varit konstant omkring 75 sedan svenskämnet introducerades 1990 vid Universitat de Barcelona, där det ingår som tillvalsämne inom utbildningen i tyska. Dessutom undervisas svenska vid den officiella språkskolan, Escuela oficial de idiomas, liksom vid den skandinaviska klubben i Barcelona. Förmodligen finns det entusiaster även på andra håll i det katalanska området som studerar svenska på något sätt och skulle ha intresse av en större ordbok.

Ordförråd och uttalsanvisningar

Den svensk-katalanska ordboken omfattar cirka 46 000 ord och bygger på en ordbank från *Norstedts svensk-spanska ordbok*. Den ger grammatisk information om de svenska orden – genus (*en/ett*), oregelbunden plural, verbböjning och annat till god vägledning för de katalanska användarna. Den grammatiska informationen är samlad på två sidor och blir därför ytterst begränsad. Den ger ändå den nödvändiga informationen för att användaren skall kunna rätt tolka de anvisningar som ges i samband med varje uppslagsord som i fallet: ”**stege** [ˈste:g] *n* [*stegar*] *escala*”. Det svenska uttalet är som bekant ganska svårtillgängligt om man bara utgår från hur orden stavas. Det räcker att tänka på alla skrivvarianter av *sj*-ljudet och dess ganska skiljaktiga uttalsvarianter. Därför är också ett stort antal uppslagsord försedda med uttalsanvisningar, där även accent 2 anges, vilket syns i exemplet ovan, och detta är mycket värdefullt, även om jag ställer mig lite undrande inför uttalsbeskrivningen av det sista vokalfonemet i ordet *stege*, som det anges i ordboken. Mig förefaller uttalet snarast vara [E] med ett tydligare ä-ljud, men detta kan vara regionalt betingat i svenskan.

Uttalet tillsammans med bruket av verbpartiklar upplevs av många som det största hindret, när man lär sig svenska. Därför är det fördömligt att dessa i så stor utsträckning finns med. I de romanska språken motsvaras de oftast av ett antal helt olika verb som i *gå an* ’ferse’, *gå av* ’baixar’ och *gå in* ’entrar’, för att nu bara ta några exempel, men den katalansktalande söker inte spontant efter en partikel att kombinera *gå* med utan efter ett helt nytt verb. Därför är det viktigt att alla dessa partiklar finns med, vilket inte alltid är fallet i mindre ordböcker. Det förefaller emellertid som om ordböckerna gjorts lite mer omfattande i detta avseende än vad som är brukligt.

Den katalansk-svenska ordboken omfattar något lägre antal ord, 39.000. Varför de två ordböckerna skiljer sig så pass mycket kvantitativt kan man verkligen undra, men någon förklaring ges inte i inledningen. Emellertid skall det också sägas, att skillnaden känns försumbar för läsaren. Ordböckernas omfång är fullt tillräckligt för normalanvändarens behov. Den som behöver ett större lexikon bör använda ett enspråkigt sådant med goda konstruktionsangivelser. Inte heller framgår det någonstans på vad sätt nytugåvan av katalansk-svenska lexikonet blivit rättad, mer än att det anges vid tryckåret. Rättningarna kan emellertid inte ha varit omfattande, eftersom jag vid

en kortare jämförelse inte kunnat hitta någon enda förändring från den första till den andra upplagan. Å andra sidan är det ytterst glädjande att denna ordbok faktiskt tryckts i två upplagor. Bara detta faktum talar till ordböckernas fördel. Även om konkurrensen med andra lexika inte finns, så visar detta på ett behov och ett intresse förhoppningsvis både i det katalansktalande området och i Sverige.

Denna K-S innehåller en motsvarande kortfattad katalansk grammatik som den svenska i den första ordboken. Denna är också i praktiken den enda på svenska publicerade katalanska grammatiken. Detta gör att den i sin korthet är den enda tillgängliga grammatiken för en svensk läsare som inte vill eller kan läsa en sådan på andra språk. I båda fallen rör det sig självfallet om mycket elementära och avskalade grammatikpresentationer, men dessa är ändå av ett visst värde för den som vill tillägna sig de allra första grunderna i det andra språket. Syftet med dessa korta grammatikpresentationer är naturligtvis inte annat än att ge den minimibakgrund läsaren behöver för att kunna begripa och använda lexikonen. Något annat hade självfallet varit omöjligt utan att inkludera en hel grammatikbok i en redan omfångsrik bok. Genom att ordböckernas lexemurval är baserat på en väl utarbetad databank och ett beprövat lexikografiskt koncept blir resultatet en användbar och läsarvänlig produkt. Detta är givetvis oerhört grundläggande liksom att den ortografiska presentationen av lexemen och deras konstruktioner är lättförståeliga och i huvudsak entydiga.

Konstruktioner och betydelser

Böckerna inleds med en kortfattad introduktion till hur de är upplagda och förklaringar till de använda förkortningarna. Dessa korta kapitel ges på både svenska och katalanska. För att underlätta förståelsen och användningen av orden ges i dessa introduktioner beskrivningar av hur man i lexikonen ofta ger hela konstruktioner som t. ex. *avge*, vilket översätts inte bara med 'donar, fer, emetre' utan vidare förklarar *avge ett löfte*, 'fer una promesa', *avge ett omdöme*, 'emetre un judici, donar una opinió'. Detta hjälper till vid förståelsen av orden och uttrycken och ökar användbarheten av ordboken. Härvidlag tycker jag som framgått tidigare att ordböckerna är föredömligt generösa. Under *defensar* ges således både *El gos va defensar la noia*, 'hunden försvarade flickan', och *la muntanya defensa el poble del vent del nord*, 'berget skyddar byn mot nordanvinden'. Man kan emellertid fråga sig om det är så genomtänkt att ge den perifrastiska preteritumformen *va defensar* i stället för en enklare presensform, eftersom en person som kan spanska

eller franska lätt förleds att tro att formen har en futural funktion som i franskans *aller faire qch* eller spanskans *ir a hacer u/c*. Katalanskans ovanliga användning av denna form som perifrastiskt preteritum förutsätter att läsaren även behärskar grammatiken, vilket inte alltid är fallet för den som vill konsultera ett lexikon.

Svenska sammansatta ord är ofta ett problem eftersom de motsvarar flera ord som fogas samman med en eller flera prepositioner på de romanska språken som exempelvis *rödkindad*, 'de galtes vermes' i S-K. Det är nog bra att dessa tolkningar finns med i ordböckerna, även om de kanske inte skall uppfattas som egna idiomatiska uttryck utan som i stunden gjorda sammansättningar på katalanska. Denna strukturella olikhet mellan språken orsakar annars lätt förvirring hos lexikonanvändarna. På något sätt borde det anges att översättningen är en förklaring och inget idiomatiskt uttryck. I fall där det inte finns någon direkt motsvarighet har författaren gjort som många före honom, dvs. givit en möjligen funktionell men tämligen generell beskrivning som i *röding* som översätts med '[varietat sedentària de] salmó'. Jag har alltid i dessa fall önskat att man kunde ge det latinska namnet, så att den riktigt intresserade själv kunde gå vidare till specialistlitteraturen, men nu lämnas läsaren därhän, och man kan fråga sig om dessa allmänt hållna förklaringar i stället för riktiga artangivelser fyller någon praktisk funktion.

Ett motsvarande katalanskt uttryck är *capella ardent*, som förklaras som 'katafalk omgiven av brinnande ljus, paradsäng'. Detta blir för en svensk protestant eller agnostiker ganska obegripligt. Det spansksvenska lexikonet från Norstedts, som i övrigt är utmärkt, är inte mindre kryptiskt. Ett för svenskar möjligen mer begripligt uttryck hade varit 'rum för likvaka'. Uttryck som inte svarar mot någon aktuell företeelse i den andra kulturen är alltid svåra att kortfattat förklara. Kanske finns det inte någon riktigt bra lösning på problemet. Detta är dock bara en liten randanmärkning. Ett liknande fall är *brukspatron* som översätts med det allmännare och färglösare 'fabricant' i S-K, medan den svenska termen inte ens anges i det katalansk-svenska. Å andra sidan kan man med visst fog hävda att så kulturspecifika uttryck egentligen bara fyller någon funktion i ordboken från det språk, där uttrycket finns.

Kanske är det symptomatiskt att det i det svensk-katalanska lexikonet anges både 'toreig' och 'correguda de braus' för *tjurfäktning*, medan det katalansk-svenska bara ger det förstnämnda uttrycket. Detta är ju ett i den spanska kulturen välkänt fenomen, men inte i den katalanska. Sedan våren 2004 är tjurfäktning för övrigt förbjuden i Katalonien.

Självfallet blir det vissa brister i överensstämmelsen mellan ordförklaringarna, så att *vinglas* översätts med 'copa de vi', medan *glas* med

underkategorien *vinglas* översätts med bara 'copa'. Detta spelar knappast någon roll utöver att det ger felfinnaren chansen och nöjet att hitta något att kritisera. Jag skall också gärna medge att jag inte saknat något viktigare ord som verkligen borde finnas med i ett lexikon av detta omfång. Så finns exempelvis *dyrort* med men inte *dykdalb* ('förtöjningsanordning i hamn' enligt NE), och detta verkar rimligt. Icke desto mindre kan man ställa sig lite tveksam till en del val av lexem av sannolikt mindre intresse för läsaren. Ord som *tigrerad* 'tigrat' är mer diskutabla. Den fonematiska överensstämmelsen är ju mycket stor, och ordet är knappast särskilt frekvent. Allmänt accepterade familjära uttryck och betydelser finns genomgående med som *häftigt* i betydelsen 'kul, inne, ball', och detta är viktigt för en katalansk användare som skall läsa modern litteratur och tidningstext.

Ännu mer moderna uttryck som *rocka fett* är inte alls med, men det kan vara för nytt för att ha hunnit med i ordboken. Kanske är detta ett uttryck av dagslände-karaktär, men det dyker ändå upp i moderna texter. Mer betänkligt är då att *rocka* bara finns med som substantiv och i betydelse av en stor fisksort, men inte som verb, vilket torde vara betydligt vanligare och mer relevant för en yngre publik, som knappast lär falla i trans över rockbeståndet någonstans, men väl kan diskutera verbet 'rocka'. Ännu märkligare om än traditionellt riktigt blir då angivelsen av 'rockad' som schackterm. I dagens värld torde dess metaforiska användning vara lika om inte mer känd. Andra moderna ord som *miljöbrott* 'delicte ecològic' och *aktiefond* 'fond d'inversió en accions' finns med, vilket också är väsentligt. Detta ger ett allmänt gott intryck av ordboken.

Sammanfattning

Nosell försöker i de flesta fall ge förklaringar till synonyma uttryck, t.ex. *intetsägande* förklaras med (*innehållslös*), 'buit, sense sentit', (*ointressant*) 'sense interès' och (*uttryckslös*) 'inexpressiu'. Detta är inget ovanligt, men förtjänar att påpekas som förtjänstfullt. Marknaden lär inte översköljas av svensk-katalanska och katalansk-svenska ordböcker. Därför är det bra om den enda som finns är välgjord, och vi har redan konstaterat att det är två kvalitativt välgjorda ordböcker Norstedts genom Dan Nosells försorg nu släppt ut på marknaden. Med tanke på förlagens tendens att vilja sälja ut allt så snart som möjligt är det bara att stilla bedja om att förlaget måtte hålla lexikonet i lager under en ansevärd tid, för nya och sannolikt till omfånget mindre lexika till och från katalanska lär vänta på sig en generation eller två. Det vore

emellertid nyttigt och om förlaget lät göra en minivariant av lexikonet till glädje för de många svenskar som åker till Barcelona och Katalonien, men inte har ett tillräckligt stort intresse för att köpa dessa kvalitativt helt överlägsna produkter men väl skulle kunna ha intresse av ett litet ficklexikon. Det är ju inte fråga om någon motsättning utan bara ett komplement, som säkert skulle stimulera några att senare köpa de större ordböckerna. Ett litet är ju till för att ha med sig i fickan när man strosar längs Ramblan i Barcelona eller på det nyöppnade Forum.

Med den svensk-katalanska ordboken avslutar alltså Dan Nosell, som sedan mer än ett decennium undervisar i katalanska vid Uppsala universitet, ett stort och beundransvärt arbete vars första del är det katalansk-svenska lexikonet. Det är alltför lätt att slå ner på egenomligheter eller brister i ett lexikon, som närmast med naturnödvändighet innehåller sådana. Dessa kritiska kommentarer får på intet sätt skymma det huvudsakliga intrycket av ett välgjort och relativt omfattande lexikon i båda riktningarna. En särskild eloge skall författaren ha för sin vilja att ge en rikhaltig fraseologisk behandling av lexemen och också för sin intention att åtminstone försöka skapa ett aktivt lexikon som lika gärna skall kunna användas av katalaner som svenskar. Ända fram når inte Nosell, men böckerna är utan något som helst tvivel väl brukbara både av katalaner och svenskar och detta är gott nog anser jag.

Det förtjänar slutligen att påpekas att även om katalanskan är ett minoritetsspråk inom Spanien, så är det ett stort och viktigt språk som talas av 6–7 miljoner människor i ett av de industriellt och kulturellt mest intressanta områdena i Europa, och att även om man kan klara sig väl på spanska i Katalonien och de andra katalanska områdena i Spanien, så kan man uppnå så mycket mer socialt, kulturellt och även ekonomiskt genom att ha kunskap i det språk som en mycket stor del av befolkningen – och administrationen – använder i dessa områden. Att sedan katalanskan är bärare av en rik och stor litteratur sedan medeltiden borde i sig mer än väl motivera till studium av detta spännande romanska språk, och detta studium har nu väsentligt underlättats med publiceringen av dessa två ordböcker.